

بررسی تطبیقی ترکیب مخارج بودجه دولت بین گروه کشورهای منتخب توسعه یافته، در حال توسعه و ایران*

سیدمهدی حسینی^{xx}

امروزه اهدافی نظیر تحول، توسعه ساختاری، توسعه زیربنایی، تأمین رفاه اجتماعی و زمینه‌سازی برای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی با بهره‌گیری از هزینه‌های عمومی، به اهداف نوظهوری تبدیل شده‌اند که موجب بازبینی دوباره نقش دولت در سراسر جهان شده است. در این راستا، دولت‌ها با استفاده از فرایند بودجه‌ریزی و برنامه‌ریزی، در دستیابی به اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت و با تفکیک اهداف و تخصیص منابع و امکانات موجود بین برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلف، می‌کوشند تا زمینه‌های تحقق اهداف یادشده را مهیا کنند.

اندازه‌گیری شاخصهایی نظیر نسبت مخارج عمومی به تولید ناخالص داخلی می‌تواند تصویری از سهم و میزان دخالت دولت در اقتصاد ارائه کند، اما بررسی ترکیب اجزای هزینه‌های دولت با توجه به ماهیت عملکردی هر یک از این هزینه‌ها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. به همین منظور، در این مطالعه، به بررسی تطبیقی در مورد ترکیب اجزای مخارج دولت در گروه کشورهای منتخب "توسعه یافته" و "در حال توسعه" با کشور ایران، با استفاده از آخرین اطلاعات استاندارد همگن بودجه‌ای برای کشورهای منتخب مندرج در مجموعه آمارهای مالی دولت در ۲۰۰۳ (GFS) پرداخته شده است.

یافته‌های این مطالعه نشان‌دهنده آن است که مخارج دولت‌ها از تولید ناخالص داخلی (GDP)، در کشورهای توسعه یافته سهمی برابر با ۳۰/۴ درصد و در کشورهای در حال توسعه سهمی معادل

x این مقاله قبلاً در مجله اقتصادی (شماره‌های ۴۱ و ۴۲) به چاپ رسیده است اما متأسفانه دارای اشتباهات متعددی در حروفچینی است. از این رو خلاصه‌ای از آن را در این شماره به چاپ می‌رسانیم. (سر دبیر)
xx رئیس مرکز نوسازی و تحولات اداری وزارت امور اقتصادی و دارایی

۱۷/۲ را به خود اختصاص داده است. میزان این سهم در ایران، به رقمی برابر ۳۱/۴ درصد افزایش یافته است که در جایگاه بالاتری نسبت به هر دو گروه کشورهای منتخب قرار گرفته است.

در مورد ترکیب هزینه‌های جاری و سرمایه‌ای نیز، در شرایطی که مخارج دولت در کشورهای توسعه‌یافته با نسبت‌های ۹۶/۲ و ۳/۸ درصد بین هزینه‌های جاری و سرمایه‌ای تقسیم شده است، تفکیک مخارج دولت در کشورهای در حال توسعه با نسبت‌های ۸۴/۷ و ۱۵/۳ درصد، صورت گرفته است. بررسی ترکیب مخارج بودجه دولت در ایران نشان‌دهنده اختصاص یافتن ۷۵ درصد از کل مخارج به هزینه‌های جاری و ۲۵ درصد به هزینه‌های سرمایه‌ای است. همچنین طبقه‌بندی عملیاتی بودجه در قالب امور عمومی، دفاعی، اجتماعی، اقتصادی و سایر هزینه‌ها تصویر دقیق‌تری از اولویت‌های تخصیص هزینه‌ها در گروه کشورهای منتخب ارائه می‌دهد. مطابق نتایج این بررسی، سهم مخارج امور عمومی در ایران با اختصاص رقمی برابر ۷/۸ درصد از کل مخارج دولت در سطح پایین‌تری نسبت به کشورهای در حال توسعه (۱۳/۶ درصد) و کشورهای توسعه‌یافته (۹/۱ درصد) قرار گرفته است. این در حالی است که کشور ایران از نظر مخارج امور دفاعی بالاتر از کشورهای توسعه‌یافته و پایین‌تر از کشورهای در حال توسعه قرار دارد.

موقعیت کشور از نظر اختصاص یافتن مخارج دولت به امور اجتماعی، از جایگاه بسیار بالاتری نسبت به کشورهای در حال توسعه و نزدیک به کشورهای توسعه‌یافته قرار دارد. با توجه به اختصاص سهم ۵۰/۱ درصدی تأمین هزینه‌های مربوط به امور اجتماعی از کل مخارج دولت، موضوع کارایی دستگاه‌های ذی‌ربط در هزینه‌کرد اعتبارات مربوط به امور اجتماعی در ایران، موضوعی قابل توجه است.

سهم بخش تأمین رفاه اجتماعی از کل مخارج دولت در کشورهای توسعه‌یافته برابر با ۳۸/۱ درصد است. در ایران با وجود بالابودن سهم هزینه‌هایی که به تأمین رفاه اجتماعی اختصاص یافته است (۱۵/۶ درصد) ناکارایی در هزینه‌کرد این اعتبارات موجب برآورده نشدن انتظارات عمومی تمامی افراد جامعه در این مورد شده است. لزوم افزایش کارایی در هزینه‌کرد اعتبارات و همچنین تمرکز سیاستگذارهای دولت در راستای تأمین رفاه اجتماعی که به‌عنوان "معیار توزیع عواید رشد" در نظر گرفته می‌شود، امری مهم و ضروری است. از سوی دیگر اختصاص سهم قابل توجهی از مخارج دولت به مخارج امور اقتصادی در ایران (۲۳/۵ درصد) در مقایسه با میزان این سهم در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه (به ترتیب ۷/۳ و ۱۵/۳ درصد) نشان‌دهنده تکالیف متعدد قانونی و حضور گسترده دولت در عرصه فعالیت‌های اقتصادی است.

بررسی تطبیقی ترکیب مخارج بودجه دولت ... ۸۳

در مجموع می‌توان اذعان کرد که فراتر از اهمیت موضوع ترکیب و سهم مخارج امور چهارگانه در کل مخارج دولت، موضوع ایجاد ترتیبات نهادی و قانونی مناسب در راستای افزایش کارایی در هزینه‌کرد اعتبارات، نقش به‌سزایی بر تسریع فرایند رشد و توسعه اقتصادی در کشور به همراه خواهد داشت.

جدول شماره ۱. شاخصهای هزینه‌ای بودجه دولتها در گروه کشورهای منتخب و ایران درصد

ایران	کشورهای در حال توسعه	کشورهای توسعه یافته	شرح [*]
۳۱/۴	۱۷/۲	۳۰/۴	نسبت کل مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی
۷۵	۸۴/۷	۹۶/۲	سهم هزینه‌های جاری
۲۵	۱۵/۳	۳/۸	سهم هزینه‌های سرمایه‌ای
۷/۸	۱۳/۶	۹/۱	سهم مخارج امور عمومی
۳/۸	۷/۷	۶/۶	سهم مخارج خدمات عمومی
۴	۵/۹	۲/۵	سهم مخارج نظم و امنیت عمومی
۱۰/۸	۱۱/۶	۷/۸	سهم مخارج امور دفاعی
۵۰/۱	۲۷	۵۴/۵	سهم مخارج امور اجتماعی
۱۸/۶	۱۱/۷	۵/۲	سهم مخارج آموزش
۶/۴	۲/۳	۸/۳	سهم مخارج بهداشت
۱۵/۶	۶/۴	۳۸/۱	سهم مخارج رفاه اجتماعی
۶/۴	۵/۹	۱/۸	سهم مخارج تأمین مسکن
۳/۱	۰/۷	۱/۱	سهم مخارج فرهنگ عمومی
۲۳/۵	۱۵/۳	۷/۳	سهم مخارج امور اقتصادی
۶/۷	۰/۵	۰/۳	سهم مخارج سوخت و انرژی
۲	۴/۹	۱/۶	سهم مخارج کشاورزی
۰/۶	۱/۸	۰/۳	سهم مخارج صنعت و معدن
۱۴/۲	۸/۱	۵/۱	سهم مخارج خدمات
۷/۸	۳۲/۵	۲۱/۳	سهم مخارج سایر هزینه‌ها
۰/۴	۱۸/۴	۱۱	سهم مخارج بهره برداری
۷/۴	۱۴/۱	۱۰/۳	سهم سایر مخارج

مأخذ: مجموعه آمارهای ملی دولت (GFS) در سال ۲۰۰۳

* تمامی این سهم‌ها نشان‌دهنده میزان سهم از کل مخارج دولت است.

